

Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului: 25 de ani de activitate științifică și editorială

Octavian Roske*

După 25 de ani de activitate, bilanțul cercetărilor desfășurate sub egida Institutului Național pentru Studiul Totalitarismului (INST) se distinge atât prin diversitatea abordărilor, cât și printr-o politică eficientă de valorificare, concretizată mai ales prin editarea unor volume, de la culegeri de documente la dicționare, de la monografii la studii și sinteze.

Primele proiecte de cercetare au fost consacrate studiului ideologiei și structurilor comuniste în perioada interbelică și analizei evoluției grupărilor de dreapta. Editarea rezultatelor cercetării nu a întârziat, primele volume publicate de INST purtând titlul *Ideologie și structuri comuniste în România, 1917–1918*, culegere de documente apărută în 1995 și realizată de un colectiv coordonat de Florian Tănăsescu, și *Totalitarismul de dreapta în România. Origini, manifestări, evoluție, 1919–1927*, volum apărut în 1996, sub îngrijirea unui colectiv coordonat de Ioan Scurtu. Seria consacrată ideologiei și structurilor comuniste a continuat, sub aceeași coordonare, cu volumul II, având ca subiect perioada 9 decembrie 1918–31 decembrie 1919 (apărut în 1997) și volumul III, dedicat perioadei 1 ianuarie 1920–3 februarie 1921 (publicat în 2001). **La sfârșitul anului 2018 urmează să apară volumul IV**, care acoperă perioada 6 februarie 1921–29 noiembrie 1922.

Istoria ideologiei, aparatului și a mecanismelor decizionale în interiorul Partidului Comunist constituie subiectul unor volume, precum *Cadrilaterul. Ideologie cominternistă și iredentism bulgar 1919–1940*, de Dan Cătănuș, apărut în 2001, *Pece-tea lui Stalin. Cazul Vasile Luca* de Gheorghe Onișoru (Editura Cetatea de Scaun-INST, 2014), *Confesiunile elitei comuniste. România 1944–1965: Riva-*

lități, represiuni, crime... Arhiva Alexandru Șiperco (vol. I, 2015, vol. II, 2016), volume editate de Andrei Șiperco, apărute cu sprijinul Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc.

Cealaltă serie a continuat să apară sub titlul *Ideologie și formațiuni de dreapta în România*, avându-l drept coordonator pe Ioan Scurtu, fiind prezentate succesiv perioadele 1927–1931 (volum apărut în anul 2000), 1931–1934 (publicat în 2002), 1934–1938 (apărut în 2003), 1938–1940 (publicat în 2006), 1940–1941 (apărut în 2007) și 1941–1943 (editat în 2009). Aspectele privind evoluția Mișcării Legionare în perioada interbelică sunt analizate și în alte volume publicate de INST. Pot fi amintite, în acest sens, volumele *Armata și Mișcarea Legionară, 1927–1947*, publicat de Dana Beldiman în 2002, *Statul Național Legionar, septembrie 1940–ianuarie 1941. Cadrul legislativ*, publicat de Dana Honciuc-Beldiman în 2005, *Ostaș credincios Țării și Regelui. Aspecte ale relațiilor dintre Armată și Mișcarea Legionară (1927–1947)*, publicat de Corneliu Beldiman și Dana Honciuc în 2007, editat de INST în colaborare cu Editura Pro Universitaria.

O altă temă de cercetare a reprezentat-o istoria mișcării de rezistență în perioada comunistă, volumele de documente fiind organizate după criteriul geografic. Astfel, evoluția grupurilor de rezistență armată din Bucovina debutează în 1998, prin apariția volumului consacrat perioadei 1944–1950 (autori Adrian Brișcă și Radu Ciuceanu), pentru a continua, în anul 2000, cu perioada 1950–1952 (autor Adrian Brișcă) și în 2006, cu perioada 1952–1958 (autori Adrian Brișcă și Gabriel Ciuceanu). Acestor volume

li se poate adăuga lucrarea *Jurnalul unui partizan: Vasile Motrescu și rezistența armată din Bucovina*, editată de Adrian Brișcă în 2005.

Despre mișcarea de rezistență din Oltenia s-au publicat sub egida INST cinci volume. Primul a apărut în 2001, sub titlul *Mișcarea Națională de Rezistență din Oltenia, 1947–1949*, sub îngrijirea lui Radu Ciuceanu. Sub aceeași coordonare au apărut volumul II consacrat perioadei 1949–1952 (editat în 2003), volumul III având ca subiect perioada 1953–1980 (apărut în 2004), volumul IV despre perioada 1945–1976 (editat în 2007). Volumul V, coordonat de Radu Ciuceanu și Puica Buhoci, a fost consacrat perioadei 1948–1952 (apărut în 2007).

Începuturile mișcării de rezistență în România, care corespund perioadei 1945–1946 sunt prezentate în două volume coordonate de Radu Ciuceanu, Octavian Roske și Cristian Troncotă, care au apărut în 1998 și 2001. Despre rezistența anticomunistă în Banat a scris Adrian Brișcă, volumul apărând în 2004, despre grupurile de rezistență din Dobrogea, din perioada 1945–1960, a scris Marian Cojoc, într-un volum publicat în 2004, despre gruparea Popșa din Maramureș, din perioada 1948–1949, a scris Camelia Ivan-Duică, într-un volum editat în 2005, despre gruparea maiorului Nicolae Dabija din Munții Apuseni au scris Adrian Brișcă și Puica Buhoci, într-un volum de documente apărut în 2007, despre gruparea condusă de Ion Gavrilă-Ogoranu au scris Adrian Brișcă și Radu Ciuceanu, într-un volum apărut în 2007.

Volumelor de documente ar trebui să le adăugăm memoriile unor foști participanți la mișcarea de rezistență anticomunistă, tipărite de INST de-a lungul a două decenii: Ion Baurceanu, cu volumul de memorii *O viață ratată: un deținut politic în România: 1951–1954*, apărut în trei ediții, 2010, 2013 și 2016; Andrei Bontaș cu volumul *Cronica pierdută a unui om regăsit* (2001); Radu Ciuceanu, cu șase volume de memorii. Dacă primul volum, *Intrarea în tunel*, a apărut la Editura Meridiane în 1991, volumul II, *Potcoava fără noroc*, a fost publicat de aceeași editură în colaborare cu INST. Au urmat volumul III, *Pecetea diavolului* (2002), volumul IV, *Prea mult întuneric, Doamne!* (2012), volumul V, *La taină cu diavolul* (2015) și volumul VI, *Thalassa! Thalassa! Thalassa!* (2017), toate apărute sub egida INST.

Constantin Lățea a publicat în 2007 volumul *Memorii pe trei fronturi*; Nicholas Dima a editat în 2018 volumul *Mărturii dedicate eroilor și martirilor noștri (O sută de ani de frământări: 1918–2018)*.

Lucian Plapșa a publicat primul volum de memorii, *Soarele de la nord*, în 1996, apărut la INST în colaborare cu Editura Helicon, și volumul II, *Popas în iad*, editat în 2004 de INST în colaborare cu Editura Artpress.

Mihai Timaru a publicat în 2005 volumul *Memorial din Cotul Carpaților...*; Gabriel Țepelea este autorul volumului *Întâlniri la răscrucea unor destine*, apărut în 2011, iar Gherasim Țic al volumului *Tinerețe furată* (2010).

Analiza mecanismelor represive ale regimului comunist a constituit o componentă importantă a proiectelor de cercetare, mai multe volume valorificând ulterior rezultatele unor investigații minuțioase de arhivă. Pot fi amintite, în acest sens, volumul publicat de Paul Caravia, Virgiliu Constantinescu și Flori Stănescu în 1998, având ca subiect persecutarea cultelor religioase în România în perioada 1945–1989, volum reeditat într-o versiune engleză, în 1999; volumul publicat de Radu Ciuceanu în 2001, având ca temă regimul penitenciarelor în România în perioada 1940–1962; volumul publicat de Radu Ciuceanu și Cristina Păiușan în 2001, care prezintă acțiunile de supraveghere și reprimare ordonate de Securitate împotriva Bisericii Ortodoxe Române în perioada 1945–1958, o versiune în limba engleză a acestui volum fiind publicată în 2003; volumul publicat de Cristian Troncotă în 2003, având ca subiect istoria Securității ca instituție represivă a regimului comunist; volumul editat de Constantin Buchet în 2005, care prezintă, prin intermediul documentelor de arhivă, istoria reprimării membrilor marcanți ai Partidului Social-Democrat în perioada 1946–1969; volumul editat de Emil Rus în 2012, care conține o parte din documentele procesului ziaristilor din 1945; volumul publicat de Minodora-Maria Cioban-Someșanu în 2010, având ca subiect epurările din Universitatea clujeană în perioada 1944–1958.

Reprimarea arhitecților din România în perioada 1944–1964 este prezentată de Vlad Mitruc-Ciube într-un volum apărut în 2013. În volumul *Vocația libertății. Forme de disidență în România anilor 1970–1980*, apărut în 2014 (Premiul „Nicolae Bălcescu” acordat de Academia Română, 2016), Ana-Maria Cătănuș analizează tipologia acțiunilor

repressive ordonate împotriva unor opozanți ai regimului comunist, precum Paul Goma sau Gheorghe Calciu-Dumitreasa. Modul în care a funcționat justiția pusă în slujba imperativelor ideologice și a comenzilor politice în perioada 1944–1958 este analizat de Iuliu Crăcană într-un volum apărut în colecția „Studii” în 2015.

Pentru a ilustra metodele de supraveghere prin care Securitatea i-a urmărit pe foștii deținuți politici eliberați din închisori la începutul anilor 1960, cel mai adesea prin folosirea unor rețele de informatori, Radu Ciuceanu a publicat *Jurnalul unui om liniștit. Nume de cod: Cucu* (vol. I, 2005; vol. II, 2006). Acestor apariții editoriale trebuie să le adăugăm seria de nouă volume apărute sub titlul *Mecanisme represive în România 1945–1989. Dicționar biografic*, în perioada 2001–2011 (coordonator Octavian Roske), lucrare conținând microbiografiile persoanelor reprimite, sub diverse forme, în timpul regimului comunist din România și ale celor care au ordonat sau au executat acțiuni represive.

Informații despre instituțiile, practicile și cadrul legislativ al represiunii pot fi găsite și în *România 1945–1989. Enciclopedia regimului comunist. Represiunea*, cu cele două volume apărute sub coordonarea lui Octavian Roske în 2011, 2012 și 2016, care cuprind articolele de la litera A la R, și în *România 1945–1989. Enciclopedia regimului comunist. Instituții de partid, de stat, obștești și cooperatiste*, lucrare apărută în 2012 sub coordonarea lui Dan Cătănuș.

O altă temă a proiectelor de cercetare ale INST a reprezentat-o analiza procesului de colectivizare a agriculturii în România. Au publicat volume pe această temă Dan Cătănuș și Octavian Roske, în anul 2000 și 2005, cu accent pe dimensiunea politică a colectivizării în perioada 1945–1956, în 2004, având ca subiect acțiunile represive ordonate de regimul comunist împotriva țărănimii în perioada 1949–1953, și în 2007, cu o prezentare a cadrului legislativ al colectivizării, la acest volum colaborând și Florin Abraham. În 2012, Ion Bălan a explorat tema colectivizării într-un volum de documente consacrat situației din regiunea București în perioada 1950–1962, iar Aurel Lup a analizat agricultura socialistă din Dobrogea în perioada 1949–1989, într-un volum realizat în colaborare cu Editura Ex-Ponto.

Alte dimensiuni ale evoluției societății românești din perspectivă instituțională sunt prezentate în volume, precum *Sfârșitul perioadei liberale a regi-*

mului Ceaușescu: Minirevoluția culturală din 1971, apărut sub semnătura Anei-Maria Cătănuș, în 2005; *Cincinalul unui primar comunist (1975–1979)* de Mihai Marcu, o radiografie a birocrăției la nivelul administrației locale; *Destine de artiști în secolul XX*, de Vasile Velisaratu, volum apărut în 2007; *Alexandru Budișteanu în dialog cu Flori Bălănescu: Între istorie și judecata posterității* (2010), o incursiune în biografia unui fost arhitect-șef al capitalei în perioada comunistă, subiect dezvoltat de Alexandru Budișteanu în volumul *Sub patru regimuri pe toate continentele*, apărut în 2014; *Frontul Plugarilor. Documente*, lucrare în două volume editată în 2011 și 2012 de Vasile Ciobanu, Sorin Radu și Nicolae Georgescu (vol. I, 1944–1947; vol. II, 1948–1951); *Stenogramele ședințelor Biroului Politic și ale Secretariatului Comitetului Central al P.M.R.*, lucrare editată de Camelia Moraru și Constantin Moraru, având ca subiect deciziile la nivel înalt în interiorul partidului în 1953 (vol. I, 2012; vol. II, 2015); *Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului – 20 de ani de activitate (1993–2013). Fenomenul totalitar: realități istorice și abordări istoriografice. Conferința internațională aniversară a INST, București, 26–27 septembrie 2013*, apărut sub coordonarea lui Corneliu Beldiman în 2015; *Adevăruri neștiute despre o altfel de istorie*, volum apărut în 2018 la Editura Artemis, în colecția „Memorii”, sub egida INST, în care Florian Tănăsescu descrie tehnicile de scriere și rescriere a istoriei în timpul regimului comunist.

De-a lungul celor 25 de ani de activitate, INST a editat mai multe volume care analizează relațiile româno-sovietice, atât în perioada interbelică, dar mai ales în timpul regimului comunist. Pot fi amintite, în acest sens, *Misiunile lui A.I. Vișinski în România*, volum îngrijit de Radu Ciuceanu, Ioan Chiper, Florin Constantiniu și Vitalie Văratice, publicat în 1997, în urma unei colaborări cu Institutul de Slavistică și Balcanistică din cadrul Academiei Ruse de Științe și Arhiva de Stat a Federației Ruse; *Instaurarea regimului Ceaușescu. Continuitate și ruptură în relațiile româno-sovietice*, publicat în 2003 de Mioara Anton și Ioan Chiper, ca rezultat al unei cooperări cu Institutul Român de Studii Internaționale „Nicolae Titulescu”; *Între Beijing și Moscova. România și conflictul sovieto-chinez*, editat de Dan Cătănuș în 2004; *Documente S.S.I. despre poziția și activitățile politice din România în perioada regimului autoritar. 6 septembrie 1940–23 august 1944*, volum editat în

2005 de Cristian Troncotă, Florin Pintilie și Alin Spânu; *Ieșirea din cerc: Politica externă a regimului Gheorghiu-Dej*, publicat de Mioara Anton în 2007; *Tot mai departe de Moscova... Politica externă a României în contextul conflictului sovieto-chinez, 1956–1965*, editat de Dan Cătănuș în 2011; *O vară fierbinte în relațiile româno-sovietice. Convorbirile de la Moscova din iulie 1964*, publicat de Vasile Buga în 2012; *Gheorghe Gheorghiu-Dej la Stalin: Stenograme, note de convorbire, memorii, 1944–1952*, publicat de Dan Cătănuș și Vasile Buga în 2012; *Vremea încercărilor. Relațiile româno-sovietice: 1930–1940*, publicat de Alexandru-Murad Mironov în 2013; *Sub lupa Moscovei. Politica externă a României, 1965–1989*, de Vasile Buga, apărut în 2015.

În temele de cercetare și ulterior în programele editoriale au fost prezente și studii despre istoria armatei române în timpul celui de Al Doilea Război Mondial și după instaurarea regimului comunist în România. Au scris despre eroii români pe Frontul de Răsărit Alesandru Duțu și Florica Dobre, într-un volum apărut în 1995, în colaborare cu Editura Eminescu. Despre distrugerea elitei militare a României în perioada 1944–1964 au scris tot Florica Dobre și Alesandru Duțu, în două volume care au apărut sub egida INST în 2000 și 2001. Poziția României în Organizația Tratatului de la Varșovia în perioada 1954–1968 constituie subiectul celor două volume publicate de Gavriil Preda și Petre Opreș, în 2008 și 2009. Activitatea serviciilor secrete ale armatei române pe Frontul de Răsărit este prezentată de Pavel Moraru într-un volum apărut în 2009 în colecția „Documente”. În 2016, Alesandru Duțu a publicat în colecția „Studii” volumul *Armata Română în vremuri de cumpănă, 1945–1965*.

Istoria Basarabiei a constituit subiectul mai multor volume de studii, documente și memorii publicate de INST. Vitalie Văratîc a semnat, în anul 2000, un volum consacrat preliminarilor raptului Basarabiei și Nordului Bucovinei, proiect editorial realizat în colaborare cu Editura Libra; Pavel Moraru a publicat, în 2008, un volum despre istoria Siguranței Generale în Basarabia în perioada 1918–1940 și un volum despre organele Securității Statului în Republica Sovietică Socialistă Moldovenească în perioada 1940–1991. Memoriile lui Ion Brichiuș au fost publicate în 2009 sub titlul *Strajă la Nistru*, iar memoriile lui Alexei Vakulovski, în care se evocă foametea din Basarabia după cel de Al Doilea Război Mondial, au apărut în 2011. Ion Constantin ana-

lizează problema Basarabiei în contextul relațiilor româno-sovietice în timpul Războiului Rece, într-un volum apărut în 2015.

Nu au lipsit din proiectele editoriale ale INST nici volumele care analizează relațiile internaționale. Sunt de amintit, în acest sens, volumul semnat de Dan Cătănuș despre *Primăvara de la Praga*, apărut în 2005, volumul publicat în 2006 de Liu Yong despre relațiile româno-chineze în anii 1950–1960 și lucrarea semnată de Florin Abraham, care analizează rolul factorilor externi în evoluția României în perioada 1989–2006. În 2007 a apărut volumul consacrat Conferinței internaționale „Solidaritatea – 25 de ani de istorie și actualitate”, organizate de INST în octombrie 2005 (editor Felician Duică). Tot în 2007, Ion Constantin a publicat două volume, *Polonia în epoca „Solidarității”: 1980–1989*, apărut în colecția „Sinteze” și *Polonia în secolul totalitarismelor, 1918–1989*, publicat în colecția „Studii”, pentru ca, în 2009, același autor să publice în colecția „Biografii” volumul *Cazul Ryszard Kuklinski. Un Pacepa al Poloniei?* Mioara Anton analizează politica externă a regimului Gheorghiu-Dej, într-un volum apărut în 2007 în colecția „Sinteze”, iar Vasile Buga prezintă evoluțiile politice și sociale din perioada guvernării Gorbaciov, într-un volum apărut în același an.

Cel mai rodnic an, din perspectiva aparițiilor editoriale, a fost 2007, când INST a reușit să publice 15 volume, dintre care un volum în colecția „Dezbateri”, un volum în colecția „Dicționare”, șase în colecția „Documente”, două în colecția „Memorii”, trei în colecția „Sinteze” și două în colecția „Studii”.

Un bilanț aproape la fel de bun a fost înregistrat în 2005, când INST a editat 12 volume, dintre care șapte în colecția „Documente”, două în colecția „Dezbateri”, două în colecția „Memorii” și unul în colecția „Dicționare”.

Producția editorială a fost și în 2012 la un nivel ridicat, cu 11 volume apărute, dintre care șase în colecția „Documente”, două în colecția „Enciclopedii”, două în colecția „Studii” și un volum în colecția „Memorii”.

În 2004 INST a publicat nouă volume, dintre care șase de documente, un dicționar, un volum de memorii, și unul în afara colecțiilor.

În total, INST a publicat în perioada 1994–2018 un număr de 143 de volume în toate cele opt colecții. La acestea ar trebui să adăugăm încă două apariții editoriale care vor fi prezentate publicului **până**

la sfârșitul anului 2018: al patrulea volum din seria „Ideologie și structuri comuniste în România” (coordonator Florian Tănăsescu) și al treilea volum din seria Andrei Șiperco (editor), „Confesiunile elitei comuniste. România 1944–1965: Rivalități, represiuni, crime...” *Arhiva Alexandru Șiperco*.

De-a lungul timpului, volumele apărute sub egida INST au fost distinse cu premii prestigioase. Radu Ciuceanu a primit pentru volumul *Memorii*, vol. II, *Potcoava fără noroc* (INST, Editura Meridiane, 1994) Premiul „Liviu Rebreanu” acordat de Centrul Internațional Ecumenic. Dan Cătănuș a fost răsplătit în 2004 pentru volumul *Între Beijing și Moscova. România și conflictul sovieto-chinez*, vol. I, 1957–1965 cu Premiul Fundației Naționale pentru Știință și Artă a Academiei Române, iar în 2006 cu Premiul „Eudoxiu Hurmuzachi” al Academiei Române. Pentru volumul *Documente S.S.I. despre poziția și activitățile politice din România în perioada regimului autoritar. 6 septembrie 1940-23 august 1944*, apărut în 2005, Cristian Troncotă, Florin Pintilie și Alin Spânu au primit Premiul „Aurelian Sacerdoțeanu”, oferit de Romanian International Bank S.A., în cadrul Premiilor oferite de Fundația Culturală „Magazin Istoric”. Volumul *România 1945–1989. Enciclopedia regimului comunist. Represiunea*, vol. I, A–E, 2011 (coordonator Octavian Roske), a primit, în 2012, Premiul „Nicky Chrissoveloni” acordat de familia Chrissoveloni în cadrul Premiilor oferite de Fundația Culturală „Magazin Istoric”, iar volumul următor, apărut sub aceeași coordonare, în 2012, *România 1945–1989. Enciclopedia regimului comunist. Represiunea*, vol. II, F–O, a primit Premiul „Nicolae Iorga”, acordat de Basta Group tot în cadrul premii-

lor oferite de Fundația Culturală „Magazin Istoric”. Gheorghe Onișoru a primit pentru volumul *Pecetea lui Stalin. Cazul Vasile Luca* (Editura Cetatea de Scaun, INST, Târgoviște, 2014) Premiul „Mitiță Constantinescu” în cadrul Premiilor acordate de Fundația Culturală „Magazin Istoric”, 2015. Ana-Maria Cătănuș a fost răsplătită în 2016 cu Premiul „Nicolae Bălcescu” acordat de Academia Română pentru volumul *Vocația libertății. Forme de disidență în România anilor 1970–1980*, apărut la INST în 2014.

Celor opt colecții editate de INST, „Biografii” (cu o singură apariție editorială), „Dezbateri” (cu trei volume publicate până în prezent), „Dicționare” (cu 13 volume apărute), „Documente” (cu 61 de volume editate), „Enciclopedii” (patru volume), „Memorii” (26 de volume), „Sinteze” (patru apariții editoriale), „Studii” (28 de volume) li se adaugă revista „Arhivele Totalitarismului”, periodic trimestrial care publică atât rezultatele cercetărilor desfășurate sub egida institutului, cât și contribuții ale unor specialiști români și străini. De aceeași vârstă cu institutul, revista „Arhivele Totalitarismului” a ajuns în 2018 la numărul 101. De-a lungul timpului, revista editată de INST a constituit, pentru mulți cercetători tineri, un spațiu de consacrare, fiind, în același timp, o publicație de referință pentru abordările academice în studierea totalitarismului.

Cât despre volumele publicate de INST, acestea sunt prezente azi în marile baze de date internaționale, consultarea lor fiind posibilă, deopotrivă, în bibliotecile din România și în marile biblioteci universitare și academice din Europa și Statele Unite.